

KÜRESELLEŞME VE TÜRK CUMHURİYETLERİ

Prof. Dr. H. Musa TAŞDELEN*

ÖZET

Küreselleşme sürecinde hükümranlığı uluslar arası örgütlenmeler ve küresel düzen lehine aşınmasına rağmen, milli devlet, hala başlıca siyasi aktör olarak varlığını sürdürmektedir. Küresel kültürün yerel kültürleri türdeşleştirici etkisinden dolayı yerelleşme ile küreselleşme arasında bir çelişme var gibi görünse de, milli ekonomilere göre, yerel pazarlar küresel pazarla daha kolay bütünleşmektedir. Küreselleşme sürecinin bir parçası olarak bölgesel bütünleşme hareketleri, iktisadi, siyasi, askeri ve kültürel temeller üzerine kurulur. Küreselleşmenin olumsuz etkilerine karşı Türkiye ve Türk cumhuriyetleri arasında işbirliği ve dayanışmayı esas alan yeni bir birlikteliğe ihtiyaç vardır. Bu birlikteğin arka planını ortak inanç, soy, tarihi kökler ve dil bağından oluşan kimlik değerleri meydana getirir.

Anahtar kavramlar: küreselleşme, milli devlet, yerelleşme, bölgesel bütünleşme.

ABSTRACT

In globalization process, although the nation-state is losing its sovereignty in favour of transnational organizations and global order, it is still a main political actor. Localization appears to be the opposite of globalization because of that global culture makes local cultures homogenized. On the other hand, Local markets integrate global market, in easy way according to national economies. Regional integration movements, as a part of globalization process, are founded on economical, political, cultural and military bases. To avoid negative effects of globalization, a new union based on cooperation and solidarity between Turkey and Turkic Republics should be developed. The background of that kind of union contains identity values such as common belief, lineage, historical origin and language

Key words: globalization, nation-state, localization, regional integration.

* Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Küreselleşme, Batı Dünyası ile dünyanın diğer bölümü arasındaki münasebet tarzının yeni bir tanımlamasıdır. Küreselleşme tabiri önceleri beynelmilel iktisadi hareketleri nitelendirmek için kullanılırken, 1990'lı yıllardan itibaren siyasi ve kültürel anlamlar da yüklenmiştir.

Küreselleşme insan ilişkilerinde ve ülkeler arasında ekonomik, siyasi, kültürel alanlarda karşılıklı bağılıkların artması, kurumsal ve örgütsel faaliyet alanlarının yerel ölçekten, bölgesel ve dünya ölçeğine yükselmesidir. Ancak, küresel ölçekte ülkeler arasında ortaya çıkan bu ilişki biçimi eşitler arası değil, iktisaden güçlü ve zengin ülkelerle henüz ekonomik gelişim sürecini tamamlayamamış, nispeten fakir ülkeler arasında gerçekleşen bir münasebet biçimi olduğundan, bu süreç daha ziyade zengin ülkelerin lehine işler. Küresel güç/ya da güçlerin etkinliği açısından, küreselleşme kendi içinde, küreselleştirmeyi ihtiva eder.

Küresel ekonominin temel aktörleri olan çokuluslu şirketler 1980'lere kadar zengin ülke kökenliydi. Ancak 1980'li yıllardan sonra Kore, Hindistan, Hong Kong, Brezilya kökenli şirketler de Dünya geneline yayılmaya başladılar. 1990'lı yıllarda bu gelişme yaygınlaşmış, ve Türk şirketier de uluslararasılaşma tecrübesi bakımından önemli mesafeler almışlardır. (Coşkun 2002 : 16) Ancak, bu şirketlerin çoğu çokuluslu şirketlerle ortak ya da onların bir şubesi olarak faaliyet göstermektedirler. Yerel ya da milli sermaye gruplarının, büyük ölçüde uluslar arası sermayeye bağlı ya da onunla işbirliği halinde küresel ekonomik düzende varlık alanı bulabildikleri de küresel ekonomik düzenin gözardı edilmemesi gereken bir gerçeğidir.

Habermas çokuluslu şirketlerin güvenliklerini sağlayabilmek, tekel oluşturabilmek ve rekabet edebilmek için güçlü devlet kurumlarına ihtiyaç duyduklarına vurgu yapar. Güçlü devlet yapılarını; kapitalizmin güvencesi, hayat alanı ve büyük karların elde edilmesinde vazgeçilmez öneme sahip unsurları olarak görür. (Habermas 2002: 11) Buna mukabil, çokuluslu şirketlerin faaliyet alanı olan dünya ekonomisinin bütünleşmiş bir küresel pazara dönüşmesinde güçlü milli siyasi yapılar önemli birer engeldir. Bu açıdan Habermas, küreselleşmeyi, miili-devlet yapılarına yönelik yıpratmanın son epistemik söylemi olarak değerlendirir. Bu bakımdan kozmopolit bir dünya daha elverişlidir, O'na göre, küreselleşmenin kültürel anlamda gerçekleştirmeye çalıştığı şey, gayri-millileştirmektir. (Habermas 2002: 19-20) Küreselleşme sürecinde milli devletlerin uluslar arası sermaye ve finans hareketlerine daha açık hale gelmesi, milli ekonomiler üzerindeki denetimlerinin azalması,

dünyadaki güç bloklarının içinde yer alma zorunluluğu, uluslar arası kuruluşlara üye olma ve bu kuruluşların yaptırımlarını kabullenme, milli hukuka sınırlar koyabilen bir uluslar arası hukuğun oluşumu gibi aleyhte sayılabilecek gelişmelere (Held 1989 : 192-204) rağmen, Guibernau, milli devletin uluslar üstü seviyede hareket kabiliyetine sahip olduğu ölçüde milli-devlet sisteminin küresel özellik taşıdığını ve bu anlamda milli devletin küresel sahada mükemmel bir siyasi aktör haline geldiğini savunur. (Guibernau 1997: 202) Bu gelişmeler nedeniyle, *coğrafyanın sonu, milli devletin ölümü, tarihin sonu* gibi öngörülere rağmen, milli devletler, önceki kendilerine daha yeterli iktisadi yapıları dönüşüme uğramakla birlikte, varlıklarını sürdürmektedir.(Rankin 2003: 721-722) Aslında küreselleşme, güçlü milli devletlerin etrafında diğer devletlerin bütünleşmesi şeklinde işleyen bir süreç olarak da kendini göstermektedir.

Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan diğer bir gelişme yerelleşme'dir. Küresel kültürün yerel kültürler üzerindeki etkilerine karşı bir tepkiselliği içinde barındırsa da , yerelleşme bu sürecin ayrılmaz bir parçası ve küresel güçlerin dünya ölçeğindeki denetim ve hegemonik gücünü derinleştiren tamamlayıcı bir süreçtir. Küreselleşme ile yerelleşme sürecini birlikte anlamlandıran küre-yereileşme kavramı ise, küresel tekniklerin yerel pazara uyarlanmasıyla yerelin küreselle bütünleşmesi olarak tanımlanmaktadır. (Aslanoğlu 1998 : 262) Yerelleşme olgusu aynı zamanda, milli siyasi yapılar içindeki yerel kimliklerin bir siyasi parçalanmaya yol açacak şekilde siyasi tanınma taleplerini de içermektedir. Küreselleşmenin milli ve yerel kültürler üzerinde türdeşleştirici etkileri bir vakıa olmakla birlikte, yerelleşmeyi sadece, küreselleşmenin türdeşleştirici etkisine karşı yerel kimliklerin direnişi olarak görmek yeterli değildir. Aynı zamanda yerelleşme, Habermas'ında ifade ettiği gibi, küresel gücün karşısında yer alan güçlü siyasi yapıları dağıtmak ve parçalamak için kullandığı bir siyaset olduğu, Balkanlarda, Asya'da ve Orta Doğu'daki son gelişmelerle daha açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Küreselleşme, yerel seviyede farklılıklara dayalı kimlik hareketlerini tetikleyerek yerelleşmeyi beslemektedir. Yerel farklılıkların tanınmasına dayalı kimlik siyaseti, bir yönüyle küreselleşmenin türdeşleştirici etkisine direnme gibi görünürken, diğer yönüyle, küresel hegemonyayı kolaylaştırıcı bir siyaset olarak kendini göstermektedir. Farklılıkları tanınmış, ama güçlü bir siyasi yapı olmak yerine daha küçülmüş siyasi yapılara dönüşen toplulukların, küresel pazarla, bütünleşmesi ve denetimleri daha sorunsuz olmaktadır. Avrupa-Amerikan modeli tüketim alışkanlıklarını edinme anlamına gelen küresel kültür, yerel farklılıkları

bütünüyle ortadan kaldırmamakta, ancak bu çerçevede türdeşleştirmektedir. Buradaki kültürel benzeşme, küresel pazarın tüketicisi olmakla eşanlamlıdır. Tanınmaya konu olan yerel farklılıklar, bunun dışındadır. Yani kültürel küreselleşme önemli ölçüde Avrupa-Amerikan modeli tüketim alışkanlıklarını benimseme anlamına gelir. Fakat, küresel kültür değerlerinin yerel kimlikleri yıpratığı, kültürel çözülmeye yol açtığı bir vakıadır. Küresel kitle iletişimi yoluyla bölgesel ve yerel kültürler tek bir küresel üst-kültüre yönlendirilmektedir. Sıkça kullanılan *Küresel Pazar, Dünya hükümeti, Global köy* kavramları sadece işleyen küreselleşme sürecinin gittiği yönü değil, küreselleştirici gücün hedeflerini de içermektedir.

Küreselleşme sadece bugüne özgü bir olgu değildir. Ekonomik anlamda kapitalizmin ortaya çıkışıyla birlikte yeryüzü bütünleşmiş bir küresel pazara dönüşmeye başlamıştır. Hatta Arjun Makhijani'ye göre, ancak bu küresel pazarın ya da dünya ekonomisinin yapısı en temel noktalarda, Güney Afrika'daki gibi, bir tür küresel apartheid'dir. (Faik 2001: 16) Küresel güç merkezleri dışında kalan milli siyasi yapıların ötesinde, beynelmilel akım ve kurumlaşmalar, özellikle etkinliğini artıran BM, IMF, Dünya Bankası, GATT gibi örgütler, uluslar arası hukukun bağlayıcılığı, bir dünya hükümeti kavramını gündeme taşımaktadır. Ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler, uydu ve internet teknolojilerinin giderek yaygınlaşması gibi gelişmeler karşısında McLuhan bütün bir yer küreyi *küresel köy* olarak tanımlamıştır. Küreselleştirici güç merkezi ya da merkezlerinin dünyayı/global köyü tek bir hükümete bağlı tek bir pazar halinde bütünleştirmeyi hedefledikleri söylenebilir. Ancak, küreselleşme sürecinin böyle bir sonla tamamlanacağını söylemek bugünden mümkün değildir.

Küreselleşme sürecinin bir diğer önemli gerçeği ise, bölgesel bütünleşmeler yoluyla kurulan iktisadi, siyasi ve askeri amaçlı birliklerdir. NAHDA ve AB bunun iki önemli örneğidir. Bölgesel bütünleşme hareketleri bir anlamda küreselleşmenin bir parçasıdır. Küreselleşmenin ekonomik ve kültürel alandaki olumsuz etkilerinden kurtulabilmek için bölgesel işbirliği ve dayanışmayı temel alan yeni yapılar oluşturmak, yeni bir çıkış yolu olarak kendini göstermektedir. Güçlendirilmiş bölgeselcilik aracılığıyla daha müspet bir küreselleşme imkan dahiline girebilir. (Faik 2001: 92) Özellikle müşterek kültürel değerleri olan ülkelerin iktisadi menfaatlerini de birleştirerek bölgesel dayanışma ve işbirliğine dayalı yeni yapılar oluşturmaları önem kazanmaktadır.

Türkiye'nin sınırları ötesinde yaşayan akraba toplulukların varlığı dikkate alındığında Türk Dünyasında çok katmanlı aidiyet bilinci – çok katmanlı kimlik bilincinin gelişimine öncülük edilerek bölgesel bir işbirliği ve dayanışma projesi hayata geçirebilir. (Gellner 1992 : 11)

Küreselleşme sürecinde iktisadi, siyasi, askeri ve sosyal temeller üzerinde inşa edilen bölgesel bütünleşme hareketleri, bölgeselleşme adı verilen bir süreci de başlatmıştır. İlk bölgeselleşme hareketi 1834 yılında Almanya'da Gümrük Birliği'nin kurulması ile gerçekleşmiş, 1948 yılında Benelüks ülkeleri arasındaki gümrük birliği işlerlik kazanırken, 1958 yılında Avrupa Birliği'nin temeli sayılan ilk gümrük Birliği gerçekleşmişti. Öncelikle iktisadi gayeli kurulan bölgesel bütünleşmeler, daha sonra, siyasi, askeri ve sosyal boyutlar da kazandılar. 1960'lı yıllardan sonra bölgesel seviyede yeni bütünleşmeler ortaya çıkmıştır. 1961 yılında Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA), 1964'te Orta Amerika Ortak Pazarı, 1964'te Arap Ortak Pazarı, 1969 Güney Afrika Gümrük Birliği (DPT 1995: 61) 1960'lı yıllarda kurulan iktisadi birleşmeler, 1970'li yıllarda dağılmış, sadece AT bugüne kadar varlığını geliştirerek devam ettirmiştir. 1992 yılında ABD_Kanada 1988 yılında kurdukları serbest ticaret bölgesinin içine Meksika'yı da dahil etmişlerdir. Dünyanın diğer bölgelerinde de bölgesel bütünleşme çabaları artmaya başlamıştır. (DPT 1995 : 62) Dünyada değişen dengeler, bölgesel bütünleşmelerin önemini daha da artırmıştır.

Türkiye ile Türk cumhuriyetleri arasında, ortak inanç, soy, tarihi kökler ve dil bağı dikkate alındığında bu bölgesel işbirliğinin oluşumu için temel bir çerçeve zaten mevcuttur. **GÖK KUŞAK** olarak da isimlendirilebilecek olan bu coğrafya'da sadece ortak iktisadi menfaatler değil, ortak kimlik değerleri bu işbirliğinin arka planını oluşturur. Bu birliktelikte çok katmanlı kimlik bilincinin temel çerçevesini yerel farklılıkları görmezden gelen ya da yok sayan değil, bunların da üzerinde bizi birbirimize bağlayan bir üst-kimlik olarak da görülebilecek kimlik değerleri meydana getirir.

Türkiye ve Türk cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde ve bağların güçlendirilmesinde ekonomik işbirliğinin yanında dil ve tarih alanlarında yeni yaklaşım ve politikalara ihtiyaç vardır. Özellikle, elden geldiğince ortak bir alfabenin geliştirilmesi ve Türk lehçelerinin birbiriyle olan bağ ve yakınlığının artırılması son derece önemlidir. Bugün Türk lehçelerinde hala yaşayan dün kullandığımız ama dilde sadeleşme uğruna Türkçe'mizden tasfiye edilen ortak kelimeleri yeniden kullanmaya başlamak bu yakınlaşmanın

ön şartıdır. Tarih boyunca Türklerin hiç kullanmadığı ama öz Türkçe diye türetilen bir çok kelime, bugün Türk topluluklarının birbirlerini anlamalarında önemli bir engeldir. Hem kendi geçmişimizle hem de Dünyada yaşayan diğer Türk topluluklarıyla aramızda köprü olabilmesi için Türkçe'mize yeniden çekidüzen vermek zorundayız. Çok uzun bir geçmişe dayalı ortak köklere sahip Türk toplulukları arasında yeniden tarih şuurunu güçlendirmek için, yeni bakış açıları çerçevesinde bir tarih anlayışı geliştirmek zaruridir. Unutulmamalıdır ki, dil ve tarih geniş bir coğrafyaya dağınık halde yaşayan Türk topluluklarının hem geçmişle bugün arasında hem de birbirleri arasında bağlarını güçlendirecek ihmal edilmemesi gereken iki alandır.

KAYNAKÇA

- ASLANOĞLU, Rana A., "*Bir Kültürel Karışım Olarak Küreselleşme*", Sivil toplum ve İslam, (Der: E. Fuat Keyman, A. Yaşar Sarıbay), Vadi yayınları, Ankara, 1998.
- COŞKUN, Recai, *Küreselleşme –Türkiye Eksenli Analizler*, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.
- DPT, *Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye* (Değerlendirme Raporu) Yayın No : DPT : 2374 – ÖİK : 439 Kitap 1, Ocak 1995.
- ERKAL, Mustafa E., *Merkez Binanın Penceresinden*, Derin Yayınları, İstanbul. 2003.
- FALK, Richard, *Yırtıcı Küreselleşme: Bir Eleştiri*, (çev. Ali Çaksu), Küre Yayınları, İstanbul, 2001.
- GELLNER, Ernest, *Uluslar ve Ulusculuk*, (çev. Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksoy Özdoğan), İnsan Yayınları, İstanbul, 1992.
- GUIBERNAU, Montserrat *Milliyetçilikler, 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*, (çev. Neşe Nur Domaniç), Sarmal yayınevi, İstanbul, 1997.
- HABERMAS, Jürgen, *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akibeti*, (çev. Medeni Beyaztaş) Bakış Yayınları, İstanbul, 2002.
- HELD, David "*The Decline of the National State*", Changing Face of Politics in the 1990s, Edit: Stuart Hall and Martin Jacques, Lawrence and Wishart, London, 1989.
- RANKİN, Katharine N., "*Antropologies and Geographies of Globalization*", Progress in Human Geography, 27 6 2003.